

Lírai életöröm és avantgárd a Duna közepén

Joan Miró és a Cobra

Danubiana Meulensteen, Dunacsún, 2016. VII. 2. – XI. 13.

TOLNAY IMRE

„En nem találok ki semmit, én mindenre rátálok.”

JOAN MIRÓ

Ha már nem vagyunk *Joan Miró* mediterraneumában és a szerencsésebb, szabad(abb) Nyugaton, hozzuk azért e kettős életörömet, ha kicsit megkésve is, a Duna közepére, ide a Közép-Keletre. Nem, nem egy kis dunai sziget művésztelepéről készül e tudósítás, hanem Miró és a Cobra csoport nagy volumenű kiállításáról a térség egyik legizgalmasabb fekvésű, igazán 21. századi múzeumában, mely a magyar-osztrák-szlovák hármashatárnál, a Duna közepére, egy kis mesterséges szigetre épült. A szlovákiai Dunacsún mellett található Danubiana Meulensteen Art Museumban vagyunk, ahol most úgy érezhetjük, a hely segít újrafelfedezni Mirót és a Cobrát: a tengerszerűre duzzasztott folyó közepén, a széljárta-napsütötte kvázisziget természeti erői ölelésében, a nagy, világos, letisztult építészeti terekben újratermődik a katalán festő és a Cobra

JOAN MIRÓ:

Nő, madarak, 1976, olaj, karton, 59x47 cm, magántulajdon

© Successió Miró / HUNGART © 2016

csoport kozmosza, az őket nem ismerők és elismerők számára is megszülethet és újjászülethet mítoszuk. A tárlat alcíme (sorozat-címe), a *European Stars* itt és most talán jobb, ha nem „sztárok”-ként fordítatik, hanem csillagokként. Mert a kis és nagy gesztusok, foltok, öntörvényűnek tetsző vonalak-jelek-kalligráfák-formák egyetemes tartamai és tartalmi itt az őselemek mentén még kristálytisztábban szólnak meg, Miró mikrovilága monumentalitást nyer, a Cobra tagjainak változatos-heterogén anyaga egységes egészzé érik. De ne rohanjunk előre, illetve menjünk az elejére.

A Danubiana tágas transzparens tereibe lépve a hatalmas Meulensteen-gyűjteményből láthatunk válogatást. Ezt – a kollekció és darabjainak bemutatása nélkül is – azért kell megemlíteni, mert a műtárgyanak van egy markáns karaktere vagy inkább vezérfonala, mely a dekorativitásból, az expresszivitásból, az erőteljes koloritból és a szimbolikus-embematikus tartalmakból fogalmazható meg. S bár ez nem jellemzője a műfajilag és stílusosan is változatos Meulensteen-anyag minden művének, kohéziót és párbeszédet teremt a Miró és a Cobra-tárlattal, e párhuzamok szerencsés (például egymást erősítő) és kevésbé szerencsés (például egymást gyengítő) vonatkozásaival együtt.

Az „Európai sztárok” veszélyesen populáris és általánosító üzenetű, szinte félreérthető olvasatú cím is lehet. Ugyanakkor nagy vállalás, magasra tett mérce, jó marketingszlogen, mely sok látogatót vonz(hat) a legközelebbi nagyvárostól (Pozsony) is 20 kilométerre fekvő, természeti-indusztriális közegbe ágyazott múzeum időszakos kiállítására, kiállításorozatára. A gyűjteményválogatást végigjárva hirtelen Joan Miró mallorcai műterme előtt találjuk magunkat, 1956-tól ide visszavonulva alkotott. A teljesség és hitelesség igényével berendezett, mediterrán életszeretettel és reneszánsz mesterségtisztelettel árasztó, immár klasszikusnak is nevezhető festőatelier kalauzolja át a nézőt az említett gyűjteménytől a nagy katalán művész és a jelentős európai csoport tárlatára. A Miró-műteremben különös harmóniát áraszt az alkotói mindennapok hagyományos intim tárgyainak, eszközeinek, alapanyagainak és a felszabadultságot, derűt, a gyermekien tiszta kozmoszt megtestesítő műveknek, vázlatoknak, valamint a személyességet, a profán hétköznapokat fémjelző bútoroknak, üvegeknek, korsóknak, fotóknak, könyveknek az egysége. Mallorca szigete nagyon fontos szerepet töltött be Miró életében, gyerekkora nyarait részben itt töltötte anyai nagyanyjánál, felesége is innen származott.

foto: Tolnay Imre

A „műteremlátogatás” után a Danubiana hátsó, földszinti nagy kiállítóterébe érve Miró festményei és szobrai fogadnak, a tér oldalfolyosóján pedig részletes életútja és a Cobra csoport dokumentumfotói. Joan Miró élete és munkássága a két világháború és az utána kibontakozó új európai világ önmagára találása mentén tudott világhírűvé bontakozni és egyetemessé érne úgy, hogy közben progresszív és autonóm maradt. Átítatta a 20–30-as évek Párizsa, a szürrealizmus, a kubizmus, a fauve-izmus, a dadaizmus világa, de egyedi, költőien játékos és humoros életművet hozott létre. A nagy katalán művészek sorát gyarapította Gaudí, Picasso, Gris, Dalí mellett, de a 20-as években kötött barátságot a hozzá sokban közel álló Kleevel. Bár a következőket Kleeről írta Pilinszky, és a közepe akár vitatható is, a második fele mindenképpen vonatkozatható Miróra is: „Klee külsőre hasonlított Bartókra. De amíg Bartók – most a művekről beszélek – csupán a tisztaságig jutott el, Klee az ártatlanságig emelkedett. Nem infantilis, hanem ártatlan – ami döntő különbség, s talán a legtöbb a művészetben. Ezen a fokon csak a népművészet s a legkülönbek tudnak megnyilatkozni.”¹ Miró műveiben a gyermekrajzok ártatlansága és az avantgárd újító ereje ötvöződik. A kiállításon a vizuális nyelvet világunk látványkészletéből újraíró poétikus piktúrában és plasztikában részesülünk, jóllakásig. Igen, költőnek is tekinthető ő, hiszen azt mondta, „én nem teszek különbséget festészet és költészet között”. Címei is erre utalnak:

forrás: Tolnay Imre

JOAN MIRÓ:
Handmade proverbs, 1970,
litográfia, 55x77 cm,
Meulenstein-gyűjtemény
© Successió Miró / HUNGART © 2016

a világ szépségeire, apró rezdüléseire és gigantikus dörrenéseire, másként fogalmazva mikro- és makrokozmikus összefüggéseire való rácsodálkozás új ikonográfiájának teremtője volt Joan Miró. Míg festményei egy részével a hagyományos piktúra és képiség határait feszegeti, szobraival mintha valami ortodoxabb, középkoriban narratív enyészpontok felé irányulna perspektívája.

A Danubiana felső szintjére érve nagyméretű Miró-kárpitok veszik körül a nézőt (és néhány Miró-szobrot). Bár sosem volt élharcosa a textilművészet megújításának, gyakran hívták a murális jellegű és nomád hagyományú textilművészet megújítását célul kitűző

JOAN MIRÓ mallorcai műterme
/ rekonstrukció – Danubiana

forrás: Tolnay Imre

CONSTANT:
Törbe csalts madár, 1948,
olaj, vászon, 118x53 cm,
Coll. Cobra museum / Amsterdam
HUNGART © 2016

projektekbe.² Az új kárpitművészet egyik előmozdítója Marie Cuttoli volt, aki szürrealista és absztrakt művészeket invitált kalandra, sokoldalú alkotói tevékenységével pedig Jean Lurçat ösztönözte Mirót nagyméretű textilművek tervezésére. Az *aranytollú gyík* című, litográfiában is elkészült sorozata valósult meg rusztikus textilekként és látható ezen a kiállításon. A dekoratív, kontrasztos formák, a játékosan variálódó, táncoló gesztusok, jelek monumentalitása a kárpitok anyagának

sajátságain keresztül tovább erősödik és gazdagodik. Az emeleti termek a Cobra csoportot bemutató helyiségeit a kárpitok után egy szokatlanul minimális, Mirótól némileg szokatlan kép nyitja, egy *Festmény* címmel jegyzett 1973-as mű. Kisméretű, monokróm pompejivörös festmény, melynek a közepe (felületének nagy része) szabálytalan ellipszis alakban ki van vágva. Érdekes egybeesés, hogy ugyanebben az évben (1973) volt egy jelentős Pompejít bemutató kiállítás a párizsi Petit Palais-ban, és ekkor jelent meg egy *Pompeji: élet és művészet* című könyv is Essenben³. „A vörösön izzó antik falat is áttörve láttatni Isten szabad, ragyogó mediterrán égét” – hogy a festő mondott-e vagy akár gondolt-e ilyet, nem tudom, de ettől mi érezhetünk, gondolhatunk hasonlót. Miró és a Cobra csoport munkásságának egyik fő energiaforrása az az életigenlés, életöröm, mely a gyermekrajzokon kívül például a rómaiak falfestményeiből is árad. A természet, a valóság, az adott pillanat és a tárgyi világ viszonyatai jelentették munkáik kiindulópontjait.⁴ Bár Breton a legszürrealistább festőnek nevezte, Miró sohasem fogadta el az ortodox szürrealizmust vagy az automatizmus módszerét.

A Cobra művészcsoport „hivatalos” működését 1949–1951 közé helyezi a művészettörténeti kánon, bár olyan kulturális kohéziós erők hívták életre Európa nyugati városaiban, melyek révén a megjelenés-megszűnés és főleg a szellemi-vizuális kisugárzás tekintetében nem igazán érdemes szigorú határvonalakat, dátumokat húznunk. Nevét 1948-ban Christian Dotremont fogalmazta meg a tagok szülővárosainak kezdőbetűiből: Copenhagen, Brüsszel, Amszterdam. Tagjai a nyugati hagyomány helyett szívesebben merítenek a népművészetből, a prehisztórikus korok tárgykultúrájából, a törzsi kultúrákból, valamint a gyermekek és a szellemi sérültek képalkotási gyakorlatából, mivel az ösztönösségben látják a leghitelesebb önkifejezési és alkotási módot. Alkotási folyamatuk a spontaneitáson és kísérletezésen alapult. A Cobra csoport törekvései mindvégig erőteljes hatást gyakoroltak az emeleti nagyteremben méltón elsőként szereplő Karel Appel életművére. A holland művész alkotói spektrumában az expresszív, spontán festőiségtől a népi, gyermekrajzi és törzsi formavilág hatásáig sok minden tetten érhető. Élete utolsó időszakában az absztrakt expresszionizmus hatott rá. A legkülönbözőbb formátumú, erőteljes színvilágú festmények között kisplasztikák teszik teljessé a csoport munkásságával való ismerkedést: a dán Robert Jacobsen itt látható bronzaira az általa gyűjtött afrikai faszobrok hatottak leginkább, masszív hatású kőszobrait „fabeldyr”-eknek (fantasztikus állatoknak) nevezte, honfitársa, Henry Heerup az utóbb említettekhez hasonló kőszobrokkal és markáns, emblematikus-ikonikus festményekkel szerepel a Danubianában. A 2010-ben elhunyt holland-francia Corneille egy gyermeki hatású formavilágból jutott el saját reduktív-dekoratív elvont formarendszerébe, míg a holland Eugene Brands ezt az emblematikus gyermeki vizuális nyelvet egyszerűsítette, redukálta olykor a végsőig, címadásával mindvégig demonstrálva a gyermeki álmvilághoz való szoros kötődését, a szintén holland Anton Roosenst az afrikai törzsi művészet inspirálta leginkább. A Constant Nieuwenhuijs néven született, de csupán keresztnevén alkotó holland Constant is gyermeki énjét, tudatalattiját hozta felszínre expresszív képein, tőle származik a

fotó: Iolana Imre

Cobra azon jelmondata, hogy „Mi a holnap világáért dolgozunk”. Fivére, Jan Nieuwenhuijs és honfitársa, Lucebert is hasonló festői világot alakított ki. A jövőre 90 éves belga Pierre Alechinsky munkásságára a tasizmus, az expresszionizmus és a lírai absztrakt hatott, technikailag gyakran kombinált festészeti, rajzi és grafikai munkássága egyaránt jelentős. A dán Asger Jorn és C.-H. Pedersen is erőteljes fekete kontúrokkal tagolt, jelekké egyszerűsített formai elemekből építette fel piktúráját. Az Egyesült Államokban született és a nyugati kultúrában nevelkedett, de Japánban járva gyökereit megismerő Shinkichi Tajiri az egyik utolsó japán samurájág leszármazottja, expresszív, könnyeddé tisztult szobrokkal gazdagította a Cobra világot. Az iménti jellemzésekből is kiolvasható talán a Cobra ars poeticája: a sokszor öntörvényűvé engedett forma és a szín teljes szabadsága egyesítette őket, miközben meglehetősen ellenszenvvel tekintettek a hozzájuk képest talán túlságosan konceptuális-teoretikus gyökerüknek érzett szürrealizmusra.

A Cobra csoportot bemutató válogatás után Miró grafikai munkásságába (litográfiák, rézkarcok) kap betekintést a tárlat méltó zárásaként a látogató, ezek a festői, monumentális hatású nyomatok egyszerre őrzik a művész gyermeki énjét, letisztultságát és műfajuk révén a páratlan könnyedséget és intimitást.

JOAN MIRÓ : Az aranytollú gyilk, 1989–1991, gyapjú, pamut, jutavászon, 190x270 cm, Successió Miró Gyűjtemény, HUNGART © 2016

Jegyzetek

- 1 Pilinszky János: Szög és olaj. *Vigilia*, Budapest, 1982
- 2 Eugénia Sikorová: Miró and the Paths of Modern Tapestry. In: *European stars – Miró&Cobra*, Danubiana Meulensteen Art Museum, 2016
- 3 *Pompeji: Leben und Kunst in den Vesuvstädten*, Essen, 1973
- 4 Eva Trojanova: Joan Miró: „I work like a gardener”. In: *European stars – Miró&Cobra*, Danubiana Meulensteen Art Museum, 2016

JOAN MIRÓ : Figurák, madarak, 1976, olaj, vászon, 116x89 cm, magántulajdon © Successió Miró / HUNGART © 2016

KAREL APPEL : Madár, olaj, vászon, 116x89 cm, Meulensteen-gyűjtemény © Karel Appel Foundation / HUNGART © 2016

